

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Олександр Петрович КОТЛЯРЕНКО,

кандидат юридичних наук, начальник науково-дослідного відділу проблем військового законодавства центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

Процес пошуку оптимальної моделі військово-поліцейської системи йде безперервно у всіх країнах світу незалежно від обраної ними форми державного устрою, правління і політичного режиму, з метою пристосування її до нових умов. Поліцейська система будь-якої держави виникає і розвивається під впливом великої кількості чинників у конкретних історичних умовах окремо взятої країни, а відтак, незважаючи на загальні закономірності й принципи організації та функціонування, є суто індивідуальною і має як свої переваги, так і недоліки. Тому для передбачення можливих помилок і недопущення їх повторення, важливим є ретроспективний погляд на зародження в Україні самої ідеї створення військової поліції.

Відтак, на законодавчому рівні ідея створення військової міліції (поліції) уперше була закріплена у постанові Верховної Ради України від 26 січня 1993 року № 2931-XII «Про стан виконання законів і постанов Верховної Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю». У преамбулі постанови зазначено, що її прийняття спричинило надзвичайне загострення криміногенної обстановки та потреба рішучої активізації боротьби із злочинністю. Одним із пунктів постанови, Кабінету Міністрів України було доручено підготувати і подати на розгляд Верховної Ради України проект Закону «Про військову міліцію в складі Збройних Сил України».

За результатами його розгляду, була прийнята постанова Президії Верховної Ради України від 15 листопада 1993 року № 3587-ХІІ «Про проект Закону про військову міліцію в складі Збройних Сил України», згідно якої цей законопроект повернуто Кабінету Міністрів України для доопрацювання. Примітно, що подання готувалось представниками двох комісій: 1) у питаннях законодавства і законності; 2) з питань оборони і державної безпеки. Зазначене підтверджує, що питання створення військової міліції (поліції) як на той час, так і тепер, перебуває на стику предметів відання двох комісій (комітетів) Верховної Ради України, що через конкуренцію між ними ускладнює його прийняття.

Основні зауваження комісій полягали у наступному: а) слід концептуально визначитись щодо статусу цього органу, основних його функцій, повноважень, підпорядкованості; б) передбачити створення військової міліції як єдиного органу для правового забезпечення Збройних Сил України (ЗСУ) та інших військових формувань, а не лише ЗСУ; в) з метою уникнення залежності військової міліції від командування ЗСУ, розглянути питання про її створення при МВС, що сприятиме тісній взаємодії з підрозділами МВС і ГПУ, дозволить зосередити сили та засоби боротьби із злочинністю серед військовослужбовців; г) такий підхід відповідає загальнодержавній концепції щодо створення інших військових правоохоронних органів, зокрема військові суди, військова прокуратура, військова контррозвідка є структурними підрозділами відповідно Верховного Суду, ГПУ та СБУ; д) всупереч вимогам КПК військовій міліції не надається право проведення слідства у справах про злочини, скоєні військовослужбовцями; е) положення щодо здійснення контролю з боку Міністерства оборони України (МОУ) за діяльністю військової міліції суперечить вимогам Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Відзначимо позицію МОУ на вказані зауваження і пропозиції: а) погодилось із можливістю створення військової міліції як єдиного органу для правового забезпечення всіх військових формувань; б) заперечило залежність військової міліції від командування ЗСУ;

в) не підтримало створення військової міліції при МВС, через невідповідність такого підходу міжнародному досвіду;
д) не включення до законопроекту норм про надання військовій міліції функції слідства пояснили відсутністю в МОУ фахівців з вищою юридичною освітою. Водночас МОУ звернуло увагу, що створення військової міліції у складі МВС не потребує прийняття окремого закону про військову міліцію, адже для цього необхідно лише внести зміни до Закону України «Про міліцію».

Маємо відмітити, що теперішня криміногенна обстановка в державі повністю перекликається із обстановкою двадцяти семирічної давнини, що підтверджують резонансні вбивства громадян серед білого дня, у тому числі, серія останніх зухвалих розстрілів і підриви автомобілів представників вітчизняних спеціальних служб (О. І. Хараберюш, Ю. В. Возний, М. М. Шаповал). Тому приходиться констатувати, що через триваючий збройний конфлікт ситуація із ростом злочинності в державі, в тому числі у ЗСУ, лише ускладнюється. Отже чинники та мета створення військової поліції принципово не змінилися, й нині є співзвучними із закріпленими у преамбулі згаданої постанови Верховної Ради України 1993 року – *надзвичайне загострення криміногенної обстановки та активізація боротьби із злочинністю*.

Водночас, перелічені вище зауваження і пропозиції до проекту закону також не втратили своєї актуальності та переважна більшість їх є визначальними, тому, на нашу думку, мають бути детально вивчені й використані під час формування правових засад сучасної моделі військової поліції.

Нагадаємо, що в державі прийнято низку стратегічних рішень щодо створення військової поліції. Зокрема, Стратегія національної безпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень України, Програма діяльності Кабінету Міністрів України, Державна програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року, Указ Президента України «Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави» від 08.11.2019 №837. Також про

необхідність створення військової поліції неодноразово публічно заявляли державні діячі.

Принагідно відзначимо, що уже понад дванадцять років залишаються невиконані вимоги Концепції реформування кримінальної юстиції України, в частині що стосуються перетворення Військової служби правопорядку у військову поліцію, яка мала б здійснювати досудове розслідування військових злочинів. Концепцією передбачено, що у результаті реформування створюються такі органи досудового розслідування: 1) національна поліція; 2) фінансова поліція; 3) військова поліція; 4) СБУ; 5) антикорупційний орган.

Натомість на теперішній час досудове розслідування здійснюють: 1) НП; 2) СБУ; 3) орган, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства; 4) ДБР; 5) НАБУ. Як бачимо із п'яти передбачених Концепцією органів досудового розслідування, відсутній лише один – військова поліція, натомість утворено ДБР, наявність якого Концепція взагалі не передбачала. Тому, без будь-якого сумніву, необхідно максимально прискорити виконання вимог Концепції щодо утворення військової поліції.

У цьому контексті варто згадати слова колишнього начальника Військової служби правопорядку генерал-лейтенанта запасу Ф. Ф. Макавчука, який у «золоту» для ВСП епоху (2008 рік) коментуючи прийняття Концепції зазначив: «на сьогодні процес формування і становлення ВСП, як правоохоронного органу, вже завершився, але сучасні умови роботи в сфері збереження законності потребують нової структури правопорядку у військах, яка б більшою мірою відповідала стандартам розвинутих країн світу. Таким кроком є Концепція реформування кримінальної юстиції України, відповідно до якої ВСП має бути перетворена у військову поліцію. Нова модель ВСП значно відрізнятиметься від тієї, яку маємо сьогодні. Різницю складатиме не тільки нова назва, а й значне розширення переліку завдань і сфери впливу. А це черговий крок до моделі війська європейського зразка, якого ми так прагнемо досягти» [1, с. 44].

Підкреслимо один важливий момент: у словосполученні «військова поліція» ключовим є саме слово «поліція». Тобто це структура, яка наділена повноваженнями на здійснення досудового розслідування та ОРД – тільки займається вона цією роботою лише в рамках Збройних сил.

Серед повноважень військово-поліцейських підрозділів найгострішим є питання, яке стосується здійснення досудового розслідування та ОРД. Дискусія з цього приводу є відкритою і такою, що має як прихильників законодавчого визначення зазначених функцій, так і категоричне неприйняття самої ідеї. Аргументом на користь надання військово-поліцейському інституту усього комплексу функцій правоохоронного органу є вимога системності у забезпеченні військового правопорядку, а, відтак, найбільш ефективного вирішення питань запобігання та протидії правопорушенням серед військовослужбовців. Опоненти такого інституціонально-функціонального рішення не враховують основного аргументу – високий рівень правопорядку, військової дисципліни є необхідною умовою забезпечення воєнної безпеки. Адже правопорядок і висока дисципліна у ЗСУ – запорука їх боєздатності [2, с. 151].

За всіх організаційних нюансів варто не забувати – час спливає. Збройний конфлікт продовжується, і це ставить перед військово-правоохоронною системою нові, не відомі досі завдання, серед яких оцінка дій командира на полі бою – не найскладніше питання.

І саме за умов системного аналізу накопиченого вітчизняного і зарубіжного досвіду в середовищі військових юристів, ідея створення військової поліції може стати не тільки змістовно наповненим пріоритетом оборонної реформи, а й визначальним стрижнем розвитку складових сил оборони відповідно до євроатлантичних норм і критеріїв членства в НАТО, необхідних для адекватного реагування на загрози національній безпеці у воєнній сфері.

Таким чином, в умовах провокування силового сценарію та дестабілізації ситуації в державі, загострення криміногенної

обстановки, а також враховуючи триваючу операцію Об'єднаних сил, вважаємо що вкрай необхідно створити за європейською моделлю потужну військову поліцію, яка охопить усі напрями правоохоронної діяльності та здійснюватиме досудове розслідування, оперативно-розшукову діяльність, протидію корупції та тероризму для належного забезпечення законності і правопорядку у Збройних Силах України.

Список використаних джерел:

1. Макавчук Ф.Ф. ВСП – гарант правопорядку. *Атлантична панорама*. 2008. № 5 (18). С. 42–44.
2. Правові основи воєнної безпеки України: монографія / Є. Л. Стрельцов, С. Т. Полтораєв, Ю. В. Аллеров, О. В. Кривенко, П. П. Богуцький. Львів: НАВС, 2016. 188 с.